

İÇİNDEKİLER

Giriş	7
Bu Sefer, Bu Gerçekten Savaş.....	7
Savaşın Bir “Geri Dönüşü” mü Gerçekten? İkili Savaşlar, Küresel Savaşlar, Kaotizasyon Savaşları	13
Kahramanlık ve Barbarlık	29
“Adil” Bir Savaş Nedir?.....	41
Devlet, Savaşı Kurar ve Savaş, Devleti Kurar	59
Topyekûn Savaş Fikri.....	73
Niçin Savaş?.....	85
Sonuç	97
Peki Hangi Barış İçindir Savaş?... ..	97

Giriş

Bu Sefer, Bu Gerçekten Savaş

24 Şubat 2022 sabahı, Vladimir Putin'in korkunç konuşmasının akabinde Rus güçlerinin Ukrayna'yı işgali karşısında genel tepki şaşkınlık oldu.

Önceki haftalarda bu durum, sınıra yığınak yapan birliklerin hareketlerinden anlaşılabilirdi. Başkan Joe Biden saldırının yakın olduğu konusunda uyarıda bulunmuştu, ama Avrupa'da kimse buna inanmıyordu. Kiev'e giden yollar boyunca uzanan tank kuyruklarını gördüğünde herkes kendi kendine bunun bir blöf, bir poker blöfü olduğunu söylüyordu. Sanki XX. yüzyıl tarihinin zaten harap ettiği bu “kanlı topraklarda¹” bir savaş ilanı kararı düpedüz *imkansız*mış gibi. Devamı biliniyor: Rusya'ya karşı giderek ağırlaşan ekonomik yaptırımların oylanması, Rus tarafında “yıldırım hızıyla” tamamlanması hedeflenen ama bataklığa saplanan bir savaş, elbette çarpıcı bir direniş karşısında sınırlı kalan bazı toprak kazanımları, Batı bloğunun Ukrayna güçlerine savaş çabalarında giderek daha belirgin, aleni ve homojen bir destek vermesi ve ardından gelen belirleyici karşı taarruzlar, işgal edilen Donbas topraklarının Rusya tarafından “resmen” ilhak edilmesi...

¹ T. Snyder, *Terres de sang* (2010), çev. P.-E. Dauzat, Paris, Gallimard, 2012.

Lakin Şubat ve Mart 2022'nin o ilk yıkıcı görüntülerine geri dönelim: Dolup taşan tren peronları; gözleri boşluğa bakan çocuklarını kucağında taşıyan anneler; tren camlarının ardında küçük, kırılğan eller sallanırken savaşmak için orada kalan babaların gözyaşları... Bazen fotoğrafçılar siyah beyazın trajik güzelliğini yeniden yakalıyor ve insan neredeyse kendine şu soruyu soruyordu: Bu görüntüler tam olarak hangi zamana aitti? Ardından başkaları geldi, en az onlar kadar korkunç: yıkılmış binalar, yarılmış yollar, sokaklar boyunca uzanan hareketsiz bedenler, definler.

O anda, ister İtalyan ister İngiliz, Fransız ya da Alman olalım, apaçık bir gerçek hepimizin boğazını düğümledi, içimizi kaygıyla doldurdu. Her birimiz kendine şunu söyleyebildi: Bu sefer, bu *gerçekten* savaş. Belli belirsiz bir izlenimden fazlasıydı bu; bir kesinlikti. Böylece o zamana dek tumturaklı bir biçimde kullanmayı sevdiğimiz bir dizi ifadeyi yeniden mecazi düzeylerine geri gönderebildik: cinsiyet savaşı, psikolojik savaş, ticaret savaşı, kuşaklar arası savaş, vesaire.

Bu defa bu bir savaştı, ama *gerçek* olanı, Avrupa'nın doğu kapılarında. Birleşmiş Milletler aracılığıyla yasaklanmak istenmiş, barbar devletlere özgü olduğuna inanılmış o savaş; binlerce ölüsüyle, dul kadınlarıyla, yetimleriyle ve bombalarla harabeye dönmüş şehirleriyle, tank ilerleyişleriyle, kahramanca direnişleriyle, gerçek savaş *geri dönüyordu*.

Her şeyden önce, son yarım yüzyılın; vekalet savaşları, gerilla mücadeleleri, terör eylemleri, küresel savaş gibi kitlesel şiddetin eşi benzeri görülmemiş biçimlerine sahne olmuş olmasına rağmen, bize bu kadar güçlü bir savaşın “geri dönüşü” izlenimi veren şeyin ne olduğunu sorgulamak gerekecektir. Mevcut çatışmayı öncelikle son yetmiş yılın bu kanlı dizisi içinde konumlandırmak gerekir.

Yine de Vladimir Putin'in ilk konuşmasında “savaştan” söz etmeyi reddetmiş olduğu, ki bu çekinceye geri döneceğiz, hatır-

lanacaktır. Uzun süre bu terimin resmi kullanımını dahi yasakladı, bunun yerine “özel askeri operasyon” demeyi tercih etti lakin onca şeyden sonra bu tür örtmecelere biraz alışkindik: Batılılar da uzun zamandır yabancı topraklardaki operasyonlarını tanımlamak için “savaş” yerine “müdahale” demeyi tercih ediyordu. Bununla birlikte, 2022 Şubat-Mart aylarında hepimizin boğazına düğümlenen o apaçık gerçek ortadaydı ve artık kimse bizi ikiyüzlü ifadelerle kandıramazdı: Bu sefer, bu tam olarak savaş. Platon’dan Machiavelli’ye, Hobbes’tan Clausewitz’e, Rousseau’dan Carl Schmitt’e kadar savaş mesele edinmiş ve onu tanımlamaya çalışmış tüm bu düşünürlerin okumalarından yararlanarak bu kanaati daha da derinleştirmek, bu izlenimin gücünü anlamak gerekir. Sorgulama; bir biçime, bir doğaya, bir öze yöneliktir. Ayrıca savaş karakterize etmek için burada bize kılavuzluk eden klasik bir üçlüye başvurulacaktır: ahlak, siyaset ve hukuk².

Gerçek bir savaşta mesele, kendisi de öldürmek için hayatını riske atan bir düşman karşısında öldürmek ve ölmektir. Ve bu ölüm “alışverişi”, bu kanlı karşılıklılık, “ahlaki” bir unsuru devreye sokar ki bu sözcük hakimlerin ve filozofların kullanabileceği en yalın anlamıyla, “fiziksel” olanın basitçe karşıtıdır (bugün daha çok “zihinsel” diyeceğimiz şey); örneğin, amansız bir irade ya da aşılmaz bir korku, kahramanlık ya da zalimlik, fedakar bir cesaret ya da ölüm hırsı gibi. Her halükarda gerçek savaş, ölümün bu mutlak ciddiyetini varsayar – her ne kadar bir dönem, örneğin Kosova çatışmaları sırasında, “sıfır ölümlü³” bir savaş fantezisi (tek taraf için elbette ...) dolaşıma sokulmuş olsa da.

Fakat gerçek savaş, aynı zamanda devletleri, halkları, siyasal figürleri, kolektif varlıkları karşı karşıya getirendir: Rusya Ukray-

² Burada, daha önce *États de violence*, Paris, Gallimard, 2006 adlı eserimizde zaten formüle edilmiş üçlü kavramsal çerçeveyi yeniden kullanıyoruz.

³ Bu ifade ve doktrin, Batılı yeni askeri müdahalelerin gerekliliğini açıklamak için, son derece modern teknolojiler kullanarak düşman ordularını felç edici biçimde etkisizleştirip savaş imkansız hale getiren bir “zafer” anlayışını tanımlamak amacıyla General Colin Powell tarafından geliştirilmiştir.

na'ya karşıdır, Vladimir Putin Volodimir Zelenski'ye, Moskova Kiev'e, Rus halkı Ukrayna halkına karşıdır... Bu durum, işleyen bir ikililik ilkesini varsayar; bu ilke ise her zaman Maniheizt bir eğilimi açıklar ve besler: Kötüye karşı iyi, masuma karşı vahşi.

Son olarak gerçek savaş kendini “nedenler”, “gerekçeler”, “mazeretler” ile birlikte, ama aynı zamanda “kurallar” ve “protokoller” ile sunan savaştır. Devletler arasındaki silahlı bir şiddetin yasalara tabi olması, kurallara ve ritüellere uyması beklenir. Nitekim Vladimir Putin de ilk konuşmasında düşmanlıkların başlatılmasını gerekçelendirmeye özen göstermiştir: Ukrayna’da sözde Nazi unsurlarının varlığıyla, Rusya’nın kapılarına dayanan sözde artan NATO tehdidiyle, Ukrayna’nın doğusunda yürütülen sözde Rus karşıtı politikalarla. Bu iddialar gülünç veya skandal olarak değerlendirilebilir; ama esas mesele başka yerdedir: Rusya Devlet Başkanı’nın bunları üretme zorunluluğunu kendine yüklemesinde. Savaş hiçbir zaman salt bir güç ilişkisine indirgenmez: Bir *injuria*’ya (bir adaletsizliğe), bir hak ihlaline tepki olarak görünmeyi gerektirir; kendini her zaman savunmacı, cezalandırıcı, kurtarıcı olarak sunar. Ya da vahşi akınlardan, ölümcül yağmalardan, kanlı seferlerden söz edilir; ama savaştan değil – öyle ki, aslında doğal zenginliklere el koymaktan ve nüfusları utanmazca sömürmekten ibaret olan sömürge savaşları bile kendilerini “medeniyet misyonları” olarak sunmaya özen göstermiştir.

Böylece, savaşın en ünlü tanımlarından birinde geçen birincil bir üçleme elde ederiz: “Savaş; *silahlı*, *kamusal* ve *adil* bir çatışmadır⁴.”

Bununla birlikte, Ukrayna’daki çatışma özelinde sürekli geri gelen bir ifade vardır. Nükleer tehdidi öngörmek ya da çatışmayı noktalayan korkunç savaş suçlarını teşhir etmek söz konusu olduğu andan itibaren, bir kavram devreye girer; kimi zaman ka-

⁴ Alberico Gentili, *De jure belli* (1597): “*Armorum publicorum justa contentio est*” (I. kitap, II. bölüm).

ranlık, biraz uzak bir aura olarak, kimi zaman da silahlı çatışmaların gizli hakikati olarak: “topyekûn savaş.” Bu terimi, şiddet düşüncesi bakımından neyi içerdiğini anlamak için analiz edeceğiz.

Savaşın derin doğasına, ebedi özüne ve yapısal özelliklerine ilişkin bu çözümleme, felsefenin sonsuza dek erteleyemeyeceği bir soruyu ise yanıtsız bırakır: Fakat *niçin* savaş? Buna yanıt vermek için psikanalizi, sosyolojiyi, antropolojiyi ve dahasını aynı anda devreye sokmak mümkündür.

Önerilen farklı düşünce yolları bunlardır. Bu yolları kat ettikten sonra, son bir soruyla nihayete varacağız: Fakat hangi *barış* için savaş?

Savaşın Bir “Geri Dönüşü” mü Gerçekten? İkili Savaşlar, Küresel Savaşlar, Kaotizasyon Savaşları

2022 yılının Şubat-Mart aylarında, Rus güçlerinin Ukrayna'yı işgali sırasında, birçok köşe yazarı bir ağızdan, nakarat gibi yinelenen şu ifadeyi tekrarlıyordu: savaşın “geri dönüşü”. Savaşın *geri döndüğünü*, 1945 ateşkesinden bu yana yarım yüzyıldan uzun süredir böyle bir silahlı çatışmanın yaşanmadığını öğretici bir edayla açıklıyorlardı. Kimileri, gülünç bir abartıya düşmek için hemen ekliyordu: *Avrupa topraklarına...* Bu da Yugoslavya'nın parçalanmasına eşlik eden korkunç savaşları unutmayı, Saraybosna'nın, Srebrenitsa'nın ya da Priştine'nin ölülerini gölgede bırakmayı gerektiriyordu.

Bir geri dönüşten söz etmek yerine, ki bu ifade Ukrayna savaşının yarım yüzyıldan uzun süredir barışçıl bir Avrupa tarihinde bir *kırılma* yarattığını düşündürür, 1945'ten sonra savaşın *neye dönüştüğünü* ve mevcut çatışmanın, üç perdeli bir trajedi olarak sunulabilecek büyük stratejik dönüşümler dizisi içine nasıl yerleştiğini sormak daha yerinde olacaktır: soğuk savaş, küresel savaş, kaotizasyon savaş.

Haziran 1944'te Müttefiklerin Normandiya çıkarmasının ve bundan bir yıldan kısa bir süre sonra, 8 Mayıs 1945'te Almanya'nın teslim oluşunun, akabinde Hiroşima ve Nagazaki'ye atılan nükleer bombaların ve imparator tarafından Japonya'nın teslimi yetinin ilan edilmesinin ardından, büyük güçler dahil oldukları küresel felaketin sınırsızlığı karşısında dehşete kapıldılar. Artık sıra korkunç bir bilanço çıkarmaktaydı: on milyonlarca ölü, binlerce yıkılmış şehir ve altyapı, kanı çekilmiş bir Avrupa...

Savaş, bu noktada geriye dönüp bakıldığında, çılgınca ve saçma bir girişim olarak görünür ve büyük güçler onu yasaklamak, imkansız kılmak için gerekli araçları birlikte tesis etmeye girişirler.

Yarım yüzyıldan fazla bir süre sonra, bundan bir başarı olarak söz edilebilir mi? Analistler ya da diğer polemologlar 1945 sonrasında bir "savaşın sonu"ndan söz etmişlerdir; ancak bunu, devletler arası ilişkiyi Marathon sahillerinden (MÖ 490) Normandiya sahillerine (1944) kadar yapılandırmış belirli bir savaş *tarzının* yerini başka kolektif şiddet biçimlerine bıraktığını söylemek için yapmışlardır⁵. Bu "yok oluşa" işaret etmek, her şeyden önce, Batı'da büyük güçlerin; iki kez fazlasıyla uzun yıllar boyunca, çılgınca ve faydasız biçimde yıkıcı karşı karşıya gelişlerden sonra; egemen devletler arasındaki bir uyuşmazlığın *olağan* çözüm yolunun yalnızca savaş olduğu fikrine birlikte son vermeye karar verdiklerini ifade eder; nitekim büyük klasik tanımlar da bunu ima ediyordu: "Savaş: devletler ya da egemen prensler arasında hukuk yoluyla çözilemeyen ve ancak güçle, silah yolu ile giderilebilen anlaşmazlık çekişme⁶"; ya da: "Savaş *hakkı* (düşmanlıkları başlatma hakkı), bir devletin kendi *gücü*

⁵ Bkz. örneğin: E. Luard, *The Blunted Sword. The Erosion of Military Power in Modern World Politics*, Londra, Tauris, 1988; J. Mueller, *The Obsolescence of Major War*, New York, Basic Books, 1988; M. Kaldor, *New and Old Wars*, Palo Alto, Stanford University Press, 1998; H. Münkler, *Les Guerres nouvelles*, çev. C. Obétais, Paris, Alvik, 2003; F. Gros, *États de violence. Essai sur la fin de la guerre*, Paris, Gallimard, 2006.

⁶ *Trévoux Sözlüğü*, 1704-1771.